

Planlama eksikliği ve denetimsizlik krize davetiye çıkarıyor

Elektrikte liberalleşme açmazı

Gelişmiş ülkelerin elektrik ihtiyacındaki artış yüzde 1 düzeyinde kalırken Türkiye gibi ülkelerde bu oran daha yüksek düzeyde olabiliyor. Bu alandaki özel firmaların ülke düzeyinde planlama yapmaları söz konusu olmadığı için büyük sıkıntılara ortaya çıkabiliyor. Kurlsızlık ve denetimsizliğin liberal ekonominin en büyük açmazı olduğu ise dünyada kabul gören bir gerçek.

Gültekin TÜRKÖĞLU
Elektrik Y. Müh.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönem, kapitalist sistemin yeniden yapılandırıldığı imar ve inşaa dönemi olarak tanımlanabilir. Ulus devlete, sosyal devlet misyonu yükleyen bu yeni yapılanma süreci ekonomi politikaları açısından ülkenin gelişmişlik düzeyine göre farklılıklar göstermiştir.

1960'lı yılların ortasından itibaren verimlilikle birlikte karların artış hızındaki düşme netleşmeye başlamıştır. Sermaye birikiminin azalması anlamına gelen bu gelişme ile kapitalist sistem 100 yılın en uzun süren krizine girmiştir. Krizin çirkinliğinde sermaye birikim yetersizliği yattığından, krizin aşılması; sermayenin özgürleşmesini, en çabuk, en kolay nemalanacağı alana girip çıkabilme olanaklarının yaratılmasını yani küreselleşmesini gündeme getirmiştir.(1)

Elektrikte piyasa modeli

Elektrik sektörü de en kolay ve en çabuk nemalanacak alanların başında görüldüğünden 1960'lı yıllarda elektriğin ticaretine olanak sağlayan yeni düzenlemeler yapılmış; ekonomiyi düzenleyen kurallar büyük ölçüde kaldırılmıştır. 1996'da Federal Enerji Düzenleme Komisyonu (FERC) elektrik toptan satış piyasasını büyük ölçüde de-regüle etmiştir. Kaliforniya bu yeni modelin uygulandığı ilk eyalet olmuş ve onu 42 eyalet izlemiştir. Yine bu yıllarda Dünya Bankası ve IMF'nin az gelişmiş ülkelerin elektrik endüstrisini de içeren kamu hizmetlerini yabancı yatırımcılara açmaya zorladığını görmekteyiz. Bununla ilgili olarak özellikle de-regülasyon konularında Dünya Bankası "yapısal reform kredileri" adı altında bir çok ülkeye krediler vermiş, Dünya Bankası'nın verdiği toplam krediler içinde bu yapısal reform kredilerinin

payı 2000 yılında yüzde 70 seviyesine ulaşmıştır. Bu tarihte 76 ülkenin elektrik sektörüne verilen yapısal reform kredilerinin tutarı 187 milyar ABD Doları olmuştur. Uluslararası sermayenin bir nevi sözcüsü rolüne soyunmuş olan Dünya Bankası'nın bu gayretleri sonunda küreselleşme hızlı bir şekilde yayılmış, uluslararası sermaye artık girdiği her ülkede üretimden pazarlamaya kadar mülkiyet edinmeyi de içermek üzere hiç bir sınırlama ve denetime tabi olmadan serbestçe faaliyet gösterebilme olanağına kavuşmuştur.

Türkiye elektrik sektörü 2001 yılında işte bu şartlar altında serbestleştirilmiş, elektrik sektöründe piyasa modeli uygulanmaya başlamıştır. Bu modeli yürürlüğe koyan 4628 sayılı Elektrik Piyasası Yasası ile serbest rekabet ortamında "elektriğin yeterli, kaliteli, sürekli, düşük maliyetli olarak tüketicilerin kullanımına sunulması" amaçlanmıştır. Ancak geride kalan on yıllık uygulama periyodunda bu amaçlara ulaşmak mümkün olmamıştır. Bu uygulama döneminde:

■ Rekabetin oluşturulması bir yana özel sektör tekeli yaratılmış, bu tekeli pekiştirmek için elektrik sektörü kamuya kapatılmıştır.

■ Elektrik üretiminde yeterli ve düzenli yatırım yapılamamıştır. 2010 yılı itibarı ile özel sektörün lisans alarak gerçekleştirilen üretim tesisi toplam kapasitesi 12 bin 700 megavata (MW) ancak ulaşabilmiştir. Oysa elektrik talebini karşılayabilmek için yılda ortalama 1500 MW yerine 3 bin 500-4 bin MW gücünde üretim tesisi yapımı gerekmektedir.

■ Bu dönemde elektrik fiyatlarında ucuzluk da sağlanamamıştır. Meskenlerde elektrik birim fiyatı Ocak 2012 itibarı ile 29.85 kuruş/kilovat saate (kWh) yükselmiştir. 4 kişilik bir ailenin aylık elektrik üretimi 230 kWh olarak kabul edildiğinde aylık elektrik fatura bedeli 69 TL tutmaktadır. Bu bedel, asgari ücretli bir ailenin aylık gelirinin yüzde 12'sine denk gelmektedir ki bu da elektriğin ne kadar pahalı olduğunu açıkça göstermektedir.

■ Aralık 2007'den bu yana tarifeler incelendiğinde dağıtım hizmet bedelinde görülen yüzde 141.7 oranındaki artış dağıtım özelleştir-

şirketlerinin üretim tesisi kurmalarına, dağıtım şirketlerinin perakende satış hizmetleri yapmalarına müsaade edilmesi ile rekabet ortadan kalkmış, sektörde bir nevi özel şirketler tekeli yaratılmıştır.

Krizin temeli kurlsızlık

Elektrik enerjisinin temel özelliği gereği depo edilememesi nedeniyle elektrik arzı ile tüketiminin dengelenmesi, bunun için sektörde planlama yapılması gereklidir. Serbestleşme ile planlama olgusu terk edildiğinden elektrik üretimini karşılayacak üretim tesisi kurmak piyasa oyuncularının tercihlerine bırakılmıştır. Yıllık elektrik tüketim artışı yüzde 1-2 dolayında olan gelişmiş ülkelerde planlama gerekmeyebilir olsa da bizim gibi kriz dönemleri hariç olmak üzere yüzde 7-8 oranında elektrik talep artışı olan gelişmekte olan ülkelerde planlamanın gerekliliği yadsınamaz. Planlı bir elektrik sektörünün doğru ve verimli bir şekilde işleyişi, elektrik hizmetinin her kademesinde planlı ve koordineli bir yönetim ile birlikte belirli kuralların olmasına, bu kurallara tüm oyuncuların uymasına bağlıdır. Bu kurallara uyulup uyulmadığının kontrolü de kamunun denetimine bırakılmalıdır. Liberal ekonomik sistemin içine düştüğü krizin temel nedeninin bu kurlsızlık ve denetimsizlik olduğu, artık tüm dünyada büyük ölçüde kabul gören bir husustur.

Neo-liberal ekonomik bir görüşle hazırlanan ve elektriğin temel özelliklerini dışlayan elektriği "alınıp satılabilen bir meta" olarak kabul eden bu serbest piyasa modeli ile öngörülen amaçlara ulaşmak beklenmemelidir.

O halde ülke şartları ile uyuşmayan sanal bir serbest piyasa kurgusundaki bu modelin bir an önce terk edilerek her şartta kar etmeyi ön planda tutmayan ülkenin ve tüketicinin yararına bir model uygulamak artık zorunlu olmuştur. (2)

Kaynakça

- (1) Prof. Dr. Türker Minibaş
- (2) Dr. Seyhan Erdoğan

